

הצעת חוק האזרחות והכניסה לישראל – נייר עמדה

מרכז מוסאוא – כמרכז זכויות הפועל לקידום מעמדה של האוכלוסיה הערבית במדינה, מתריע על השלכות חוק האזרחות, ורואה בו המשך למדיניות גזענית ומפלה של אנשי ימין קיצוני, אשר מכבידה ביותר על הליכי קבלת בקשות למתן מעמד בישראל לבני זוג פלסטינים של אזרחי מדינת ישראל. זו מדיניות חסרת תקדים בחומרתה ובפגיעתה בזכויות היסוד, לרבות פגיעתה בזכות לבחור בן או בת זוג ולבנות משפחה.

הממשלה החליטה לפנות שוב לכנסת ולבקש להאריך את חוק האזרחות הזמני (משנת 2003) עד תאריך 30.6.2019. החוק נועד למנוע מבני זוג פלסטינים מהשטחים לקבל אזרחות או תושבות ישראלית, ועיקר קורבנות החוק הם ילדים ובני זוג פלסטינים מהשטחים שנישאו לפלסטינים אזרחי ישראל. לפי נתונים לא רשמיים שנמסרו בעבר על ידי משרד הפנים מדובר בכ-30 אלף משפחות, שאחד מבני הזוג או הילדים לא יכול לקבל אזרחות ואף לא יכול לבקש להתאזרח, בחלק גדול מהמקרים הם אף מנועים מלשהות בגבולות הקו הירוק.

יישום החוק מרחיב את סמכויות משרדי הממשלה ובמשך שנים התקשו בני זוג ונמנע מהם:

- לקיים חיי משפחה נורמליים
- לקבל שירותי בריאות וביטוח רפואי
- לטוס לחו"ל מנתב"ג (בינתיים מותר רק לבעלי מעמד 5א' עם תעודת מעבר)
- להתקבל לעבודה ללא היתר עבודה מיוחד
- להקים ארגונים ללא מטרות רווח או עסקים קטנים
- לקבל רישיון נהיגה

בנוסף לכך:

- בני זוג רבים נעצרו בחשד לשהות בלתי חוקית בגבולות ישראל
- נשפטו למאסר בפועל והוחזרו ליישובי המקור שלהם בשטחים הכבושים
- במקרים רבים בני זוג ששהורחקו לעזה לא פגשו את ילדיהם כבר שנים רבות
- מהילדים נמנע שירותי חינוך

החוק אושר על ידי הכנסת, כחוק זמני, בשנת 2003, מאז מאריכה הממשלה את החוק מדי שנה. עתירה שהוגשה על ידי ארגוני זכויות אדם לבג"צ נדחתה על ידי הרוב בהרכב שדן בעתירה. רוב ארגוני הזכויות נטשו את הנושא ורבים מהמשפחות נאלצות לפנות לייעוץ משפטי פרטי. השופטים שהסתייגו מהחוק דחו את העתירה, לאור טענות הממשלה שמדובר בחוק זמני שמשרת מטרות ביטחוניות בתקופת האינתיפאדה השנייה. למרות הטיעונים הקלושים שהעלה השב"כ, הן השופטים והן הכנסת החליטו לא להתערב ואיפשרו למשרד הפנים למנוע התאזרחות. גם כאשר בן הזוג חולה במחלה ממארת, הוועדה ההומניטרית שהוקמה במשרד הפנים לא ממהרת להתערב. הממשלה מנצלת את המצב ומאריכה את החוק מדי שנה, למרות שהאינתיפאדה השנייה כבר הסתיימה מזמן.

מרכז מוסאוא שמסייע למשפחות שחיות מתחת לקו העוני גילה כי חלק גדול מהמשפחות הערביות שסובלות מעוני הן משפחות שאחד מבני הזוג או ילדיהם סובלים מחוק האזרחות. בנוסף לפגיעה במעמד האזרחי, המגבלות שמוטלות על תעסוקה, נהיגה, שירותי בריאות ואיחוד פוגעים במצב הכלכלי חברתי של המשפחות ופוגע בילדים ובנשים ויוצר תסכול ועוני. מדינה שמחזיקה מאות אלפי מתנחלים בשטחים הכבושים לא יכולה לסמן את הקו הירוק רק עבור אזרחיה הערבים פלסטינים. המרכז פנה לרשויות המקומיות הערביות שנאלצות לטפל באלפי משפחות במצוקה וביקש מהם לפעול ביחד עם המשפחות נגד החוק. המרכז פנה גם לקהילה הבינלאומית בבקשה לפעול למניעת הארכת החוק פעם נוספת. האו"ם ביקש בעבר ממשלת ישראל לבטל את החוק, גם האיחוד האירופי פירסם בעבר הודעה הקוראת לממשלת ישראל לבטל את החוק, דוח זכויות האדם של משרד החוץ האמריקאי התייחס אף הוא לחוק.

הזכות לחיי משפחה והחובה לשמירה על התא המשפחתי

נוהל ההתאזרחות ואיחוד המשפחות, מטרתו העיקרית היא השמירה על הזכות לחיי משפחה, כל פגיעה בנוהל הזה משמעותה פגיעה מרחיקת לכת בזכות מימוש חיי המשפחה של אלפי אזרחים. הזכות לחיי משפחה היא זכות טבעית, אנושית ומוסרית והומנית הכוללת בתוכה הזכות לנישואין, הזכות להביא ילדים לעולם והזכות לגור תחת קורת גג אחת ביחד עם המשפחה, הזכות לפרנס בכבוד את המשפחה. זכות זו המוכרת ע"י המשפט הבינלאומי.

מדינת ישראל התחייבה לפי האמנות הבינלאומיות לשמור על התא המשפחתי לעודד אותו ולטפח אותו כאחד מערכי העל שלה והמשפט הישראלי התייחס לזכות זו כזכות יסוד. דוגמה לכך, חוק השבות המעניק לבני המשפחה של אזרחים יהודים זכות להגר ארצה וחוק האזרחות מעניק להם אזרחות מתוקף היותם יהודים, וכל זאת כדי לשמור על התא המשפחתי. חוק האזרחות מאפשר לבן זוג של אזרח ישראלי להתאזרח מאותה סיבה.

גם בית המשפט העליון, עמד על חשיבותו של התא המשפחתי כזכות יסודית וחוקתית בשורה ארוכה של פסקי דין:

בבג"צ 2266/93 פלוני ואח' נ' פלוני, פ"ד מט (1) 221, 235 קבע הנשיא דאז שמגר:

"זכותם של הורים לגדל את ילדיהם כראות עיניהם היא זכות חוקתית יסודית, זכות טבעית הטבועה ועולה מן הקשר בין הורים לצאצאיהם. המסגרת המשפחתית אינה עומדת בצד המערכת החוקתית, אלא היא חלק אנטגרלי ממנה... זכותם של הורים להחזיק בילדיהם ולגדלם, על כל הכרוך בכך, היא זכות חוקתית טבעית וראשונית, בבחינת ביטוי לקשר הטבעי שבין הורים לילדיהם... זכות זאת באה לידי ביטוי בפרטיות ובאוטונומיה של המשפחה".

הצעת החוק נוגדת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו:

הזכות לחיי משפחה מעוגנת בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. בכמה מישורים: מכוח מטרת החוק המוגדרת בסעיף 1 "זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזתה על הקמת מדינת ישראל", גם מכוח הזכות לפרטיות וצנעת חייו, סעיף 7 לחוק, הזכות לכבודו באשר הוא אדם, סעיף 2 לחוק.

להיבט הזה של הזכות התייחסה השופטת ביניש בע"א 7155/96 פלוני נ' היועמ"ש, פ"ד נא (1) 160, 175:

"בעידן שבו 'כבוד האדם' הינו זכות חוקתית מוגנת יש ליתן תוקף לשאיפתו של אדם להגשים את הווייתו האישית, ומטעם זה יש לכבד את רצונו להשתייך לתא המשפחתי שהוא רואה עצמו כחלק ממנו".

על כן הצעת החוק הנ"ל דינה להיפסל בהיותה הוראת חוק הנוגדת חוק יסוד, בהיותו הוראה חוקתית המעוגנת בה זכויות יסוד וזכויות על המרכזיות בדמוקרטיה הישראלית וכל פגיעה בהם מהווה פגיעה ישירה וכואבת בדמוקרטיה עצמה.

הצעת חוק נגועה באפליה המנוגדת לעקרון השוויון

ההצעה מכוונת לאזרחי ישראל שנישאו לבני זוג שנישאו מהשטחים הכבושים, דהיינו לאזרחים הערבים בישראל, קבוצת אנשים המוגדרת על פי מוצאה הלאומי, בכך ההצעה מפלה לרעה את האזרחים הערבים, וחורצת את דינם של אזרחי ישראל הערבים הפלסטינים, בהיותם ערבים פלסטינים ללא שום התחשבות בגורלם ובגורל משפחותיהם, ותוך התעלמות מוחלטת מערכי הדמוקרטיה והשוויון ומזכותם כבעלי אזרחות שווה במדינה.

האפליה בהצעת החוק הנ"ל הנה מסוכנת לדמוקרטיה עצמה ובמיוחד כשהיא פוגעת באזרחותם של האזרחים הערבים, בכך שהיא מאלצת אותם לוותר על משפחתם כי לא ניתנת להם אפשרות אחרת.

על משמעותה ומעמדה של האזרחות ניתן ללמוד מדבריו של השופט זמיר בבג"ץ 2757/96 הילה אלראי נ' שר הפנים, שם נקבע כי

"חובה היא על כל רשות מנהלית להימנע מפגיעה בזכות יסוד, והאזרחות בכלל זה, אלא לתכלית ראויה. קל וחומר בשלילת אזרחות, להבדיל מפגיעה אחרת". האזרחות גם כן הוכרה במשפט הבינלאומי כזכות יסוד, דוגמה, סימן 15 להכרזה האוניברסלית של האומות המאוחדות משנת 1948 בדבר זכויות האדם הקובע כי כל אדם זכאי לאזרחות.

להצעת החוק אין תכלית ביטחונית:

"הצעת החוק לא תתרום לביטחונה של המדינה כפי ששום צעד אכיפתי או ביטחוני שיפר המצב הביטחוני הקשה במדינה. תמוה בעינינו ההסבר המוצג בדברי ההסבר להצעת החוק והמתעלמת מפגיעתה הקשה באזרחים הערבים, כאן נשאלת השאלה: האם אפלייתה של אוכלוסיה בעלת אזרחות במדינה תביא לבטחונה ולשלוותה? תרומתה העיקרית של הצעת החוק תהיה בהעמקת האפליה, הדחיקה והקיפוח נגד האזרחים הערבים במדינה."

סוגיית רישיונות הנהיגה:

חוק האזרחות מערים קשיים רבים על המשפחות הנפגעות בכך שהוא מונע מהם לקבל רישיון נהיגה, שהוא כלי כל כך חיוני לכלכלת המשפחה ולשיפור איכות חייה. מניעת קבלת רישיון הנהיגה מאת רשות הרישוי של משרד התחבורה פוגעת בעיקר במשפחות חסרות המעמד, למרות שתושבים בעלי אשרות שהייה בישראל או בעלי מעמד 5א' יכולים ללמוד נהיגה ואף לקבל רישיון נהיגה שתוקפו תואם לתוקף תעודת הזהות או אשרת השהייה, אשר

אפשר לחדש אותה כל שנה או שנתיים (תלוי בסוג התיק). החוק גם מבטל את החוקיות של רישיון נהיגה בינלאומי בשטחי מדינת ישראל.

בשנת 2017, משרד התחבורה התחיל להקשות אפילו יותר על התושבים בכך שהוא התחיל לשלוח בקשות לחידוש דרכון כל 6 חודשים, ואחר כך כל 4 חודשים. הקושי נובע מהדרישה מהתושב להתייצב במשרד הרישוי על מנת לחדש רישיון נהיגה, בניגוד לאזרח ישראלי שיכול לחדש רישיון נהיגה בדרכים טכנולוגיות (דרך האינטרנט או הטלפון).

הדרישות העיקריות ממשרד התחבורה בעניין זה הן:

1) מתן אפשרות לקבל רישיון נהיגה ישראלי שיוכל לסייע למשפחות חסרות מעמד לעבור ולעבוד בתוך ישראל (כחלק מההקלות הניתנות היום לאנשי עסקים ורופאים פלסטינים מהרשות המאפשרות להם לנהוג ברכבים הפרטיים שלהם מהשטחים, בתוך שטח ישראל). במילים אחרות, לבטל את נהלי משרד התחבורה שלפיהם אסור לנפגעי חוק האזרחות לקבל רישיון נהיגה. כאמור, נהלים אלו אינם מופיעים בחוק.

2) הצמדת מועד חידוש רישיון הנהיגה למועד חידוש אשרת השהייה או תעודת הזהות לבעלי אשרות שהייה או מעמד א'5.

3) הקלה על אופן חידוש רישיון הנהיגה לבעלי אשרות שהייה או מעמד א'5.

סוגיית הבדיקות הגנטיות:

בנוסף לאפליה שחוק האזרחות מטפח נגד אזרחים ערבים ובני זוגם הפלסטינים, המדינה מרחיקה לכת ומחליטה להשפיל את נפגעי חוק האזרחות כבואם לרשום את ילדם במרשם האוכלוסין בעת היוולדו. מאז שנת 2013, משרד הפנים דורש מנפגעי חוק האזרחות להוכיח אבהות על ידי בדיקות DNA שעלותם יכולה להגיע לכ-4000 שקלים לבדיקה.

לא רק שנהלים אלו אינם רשומים בחוק, הם משתנים מתיק לתיק בהתאם לחוות דעת משרד הפנים או פקידי המשרד מבלי לתת הסבר ראוי ולספק קריטריונים ברורים. בנוסף להשפלת המשפחות בכך שהמדינה דורשת בדיקת אבהות, הדרישה לבדיקה מעמיסה עוד יותר על המשפחות מבחינה כלכלית.

בהתבסס על כל מה שהוזכר לעיל, אנו דורשים:

1. ביטול באופן מלא של חוק האזרחות המפלה את האזרחים הערבים בישראל ובני משפחותיהם.
2. עד שהחוק יבוטל אנו דורשים טיפול מידי במשפחות שבעקבות אישור החוק, ירדו אל מתחת לקו העוני:
3. השלמת הנפקת כ-2000 תעודות הזהות הזמניות לאנשים שהגישו בקשות לאיחוד משפחות לפני שנת 2003, וזאת לפי החלטת שר הפנים שנמסרה לבג"ץ ביום 14 לאפריל 2016.
4. המשך הטיפול בבקשות איחוד משפחות שהגישו אנשים אחרי שנת 2003.
5. מתן אפשרות לקבל רישיון נהיגה ישראלי שיוכל לסייע להם לעבור ולעבוד בתוך ישראל (כחלק מההקלות הניתנות היום לאנשי עסקים ורופאים פלסטינים מהרשות המאפשרות להם לנהוג ברכבים הפרטיים שלהם מהשטחים, בתוך שטח ישראל).

6. ביטול תנאי הרישום של שישה חודשים למועמד לביטוח רפואי אם בן משפחתו הוא אזרח, והרישום של 27 חודשים אם בן משפחתו הוא תושב. אין ביכולתן של משפחות כאלו להוציא סכומים גבוהים לרישום שמגיעות לסכום של 7695 ₪.
7. להתיר לבני זוג לטוס לחו"ל מנתב"ג, וממעברי גבול אחרים.
8. הכרה בנשים ערביות אזרחות ישראל כאימהות חד הוריות בדומה לשאר הנשים במדינה.
9. הקניית כל הזכויות הסוציאליות והחברתיות והכלכליות לבעלי היתר שהייה בישראל – תעודת זהות אדומה ומעלה
10. שדרוג מעמדם של בעלי תעודות א"5 לקבלת אזרחות מלאה.
11. הפסקת הרדיפה המשטרתית, המעצרים והכליאה של בני זוג שנעצרים בחיק משפחתם.

לפרטים נוספים

מרכז מוסאוא
לזכויות האזרחים הערבים בישראל
04-8555901
advocacy@mossawa.org